

Святого Івана Богослова, яка 1915 року, під час бойових дій, згоріла.

Наприкінці XIX століття у Ключові було близько 60 будинків, чотирикласна українська школа і читальня товариства «Просвіта», а напередодні II Світової війни у селі налічувалося майже 100 будинків.

1946 року усе українське населення села було примусово переселено на територію Радянського Союзу. Спорожнілі хати розбирали на дрова, а вцілілі були зруйновані вже за радянських часів, під час розбудови шахтарського Червонограда.

Пам'ятний хрест. «Тут стояла церква Івана Богослова, спалена в час війни у 1915 році»

Єврейський кіркут

м. Червоноград, вул. Белзька

Єврейська громада існувала у Кристинополі з моменту його заснування. У середині XVIII століття вона була вже сформованою і дієвою. На австрійських воєнних картах Фрідріха фон Міґа 1779-1782 років чітко позначене місце розташування єврейського кладовища. Розростаючись, уже у другій половині XIX століття кіркут займав досить велику територію західніше та вздовж вулиці Шевської.

Нацистські війська зайняли Кристинопіль ще у 1939 році, під час окупації Польщі. Містечко стало прикордонним, бо території на схід від Західного Бугу та на південь від Солокії опинилися у складі Радянського Союзу.

Фото меморіального каменю.

Останнє поховання на території єврейського кладовища у Кристинополі, вірогідно, відбулося у січні 1941 року. В той час гітлерівці вже поступово переходили до, як вони казали, «остаточного вирішення єврейського питання». Цілком очевидно, що вони намагалися не лише винищити представників іудейської національності, але й повністю стерти пам'ять про них. Тому мацеви (надгробні камені) єврейського цвинтаря нацисти повіривали і використали їх як будівельний матеріал під час спорудження дороги у напрямку села Борятин.

Після того, як у 1951 році Кристинопіль увійшов до складу радянської держави, мало хто із переселених сюди людей переймався місцями розташування давніх поховань. Тому практично всю територію колишнього єврейського цвинтаря, на якій у цей час уже не було надгробних каменів, забудували індивідуальними житловими будинками і так званими бараками. Вільним залишився лише один невеликий клаптик землі, на якому 2022 року встановлено меморіальний камінь. Збережена ділянка кіркуту розташована на короткій вулиці Белзькій, що з'єднує вулиці Шевську та Залізничну.

ДАВНІ НЕКРОПОЛІ

Більше інформації можна отримати у відділі культури Червоноградської міської ради: +38 (073) 034 58 30

Фото©: О. Байдацька, Ю. Гринів.

Кажуть, щоб зрозуміти історію поселення, пізнати його самобутність та проникнутися духом часу потрібно побувати на місцевих кладовищах, де розташовані могили місцевих жителів – відомих та пересічних людей, які, власне, й уособлюють часопис своєї малої батьківщини.

У сучасному Червонограді мовчазними оповідачами колишньої історії цих теренів є кристинопільсько-новодвірське кладовище, а також фрагментарно збережені клюсівський цвинтар і єврейський кіркут.

Кристинопільсько-новодвірське кладовище

м. Червоноград, вул. Б. Хмельницького

З давніх-давен людей ховали поблизу сакральних споруд. І у Кристинополі (який 1951 року перейменували на Червоноград) також. Померлих закопували не надто ретельно та й не на велику глибину, що сприяло високому рівню антисанітарії та поширенню хвороб. З приходом на ці землі австрійської влади у 1772 році нові закони зобов'язують виносити кладовища за межі населених пунктів і закопувати покійників “на 6 ліктів в глибину”. Вірогідно, що кристинопільський цвинтар, відділений від новодвірського лише ровом, постав у перші роки XIX століття – це підтверджує лист тогочасної власниці міста Катажини Коссаковської від 22 серпня 1802 року, в якому вона нарікала племіннику на австрійську владу: «У нас новини: монастирі отців бернардинів і отців василіян реформують, а наших дідів-прадівів з трун викидатимуть”. Вочевидь, їй йшлося про перенесення могил за межі міста.

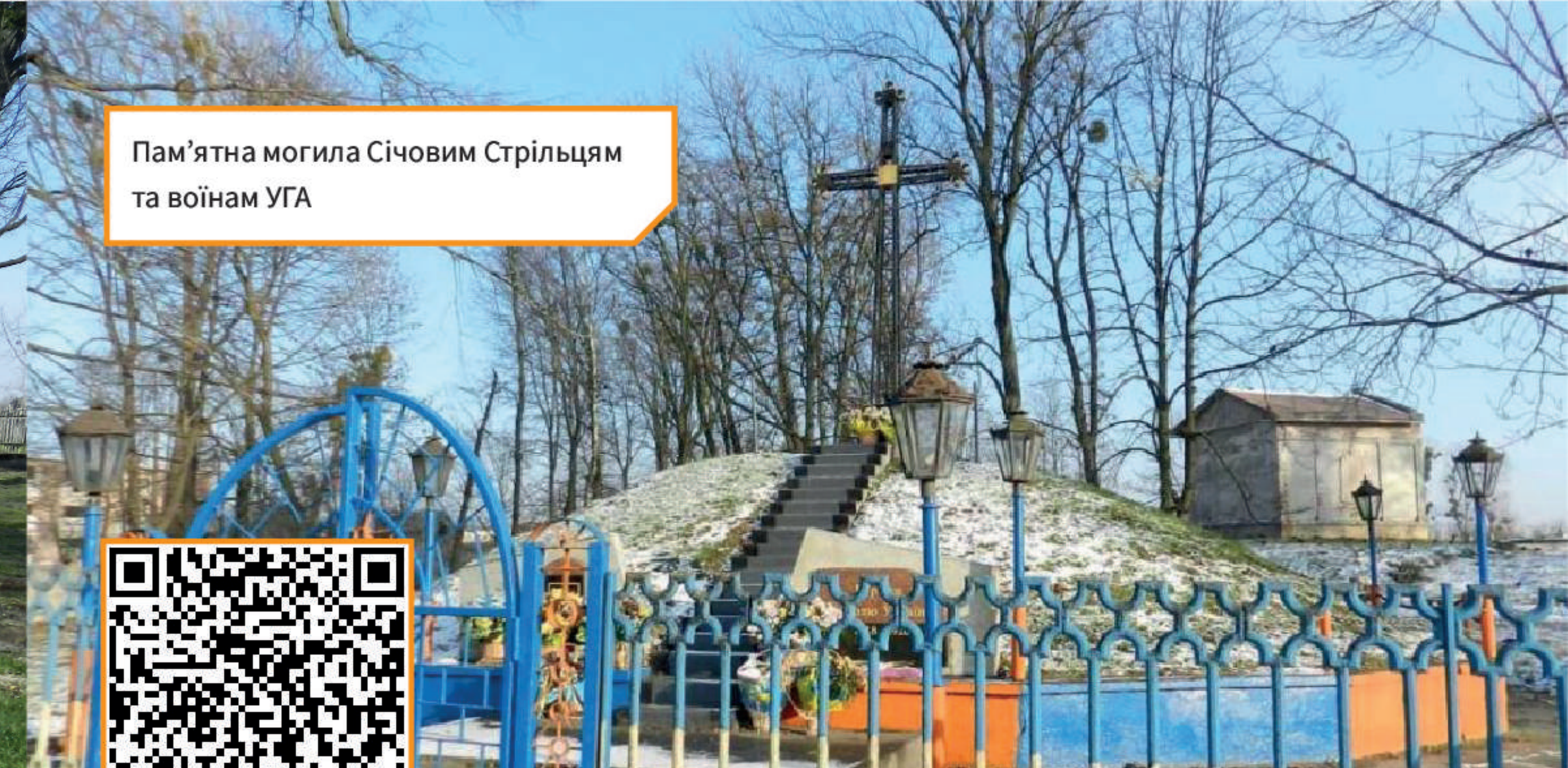
Зараз кладовище налічує близько 500 надгробків. Найдавніший зі збережених надгробків датований 1832 роком.

Могила кристинопільського бургомістра Анджея Граффа та його дружини

Пам'ятна могила польським воїнам, полеглим у часи польсько-більшовицької війни 1920-го року.

Пам'ятна могила Січовим Стрільцям та воїнам УГА

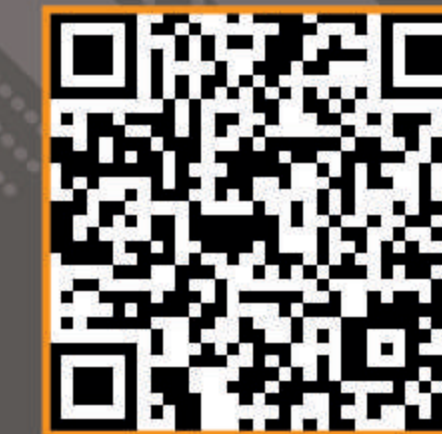
Пам'ятник на місці першого поховання Йосафати Гордашевської – блаженної монахині УГКЦ, співзасновниці та першої в Україні монахині Згромадження сестер-служебниць

Могила Стефанії Рибчак – сестри-жалібниці українського стрілецьва

Клюсівський цвинтар

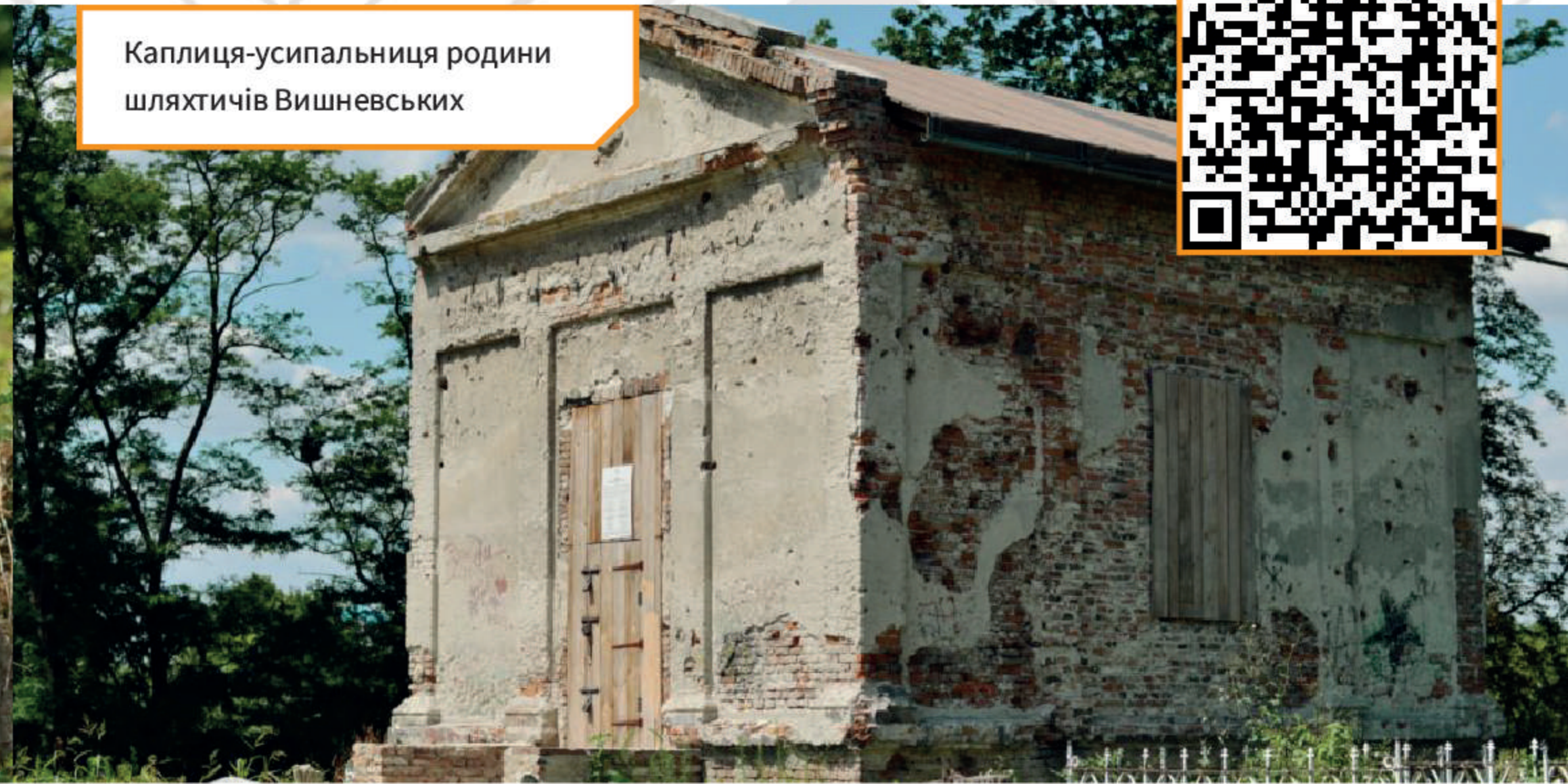
м. Червоноград, вул. Ключівська

У 1951 році СРСР та Польща уклали договір про обмін ділянками територій, відтак місто Кристинопіль (стара частина Червонограда) і прилеглі до нього села опинилися в складі СРСР. Перейменоване на Червоноград місто розрослося, поглинувши старовинне село Ключів, єдиною згадкою про яке залишається почасти збережене кладовище. Дата заснування Ключова невідома, але 1768 року сейм Речі Посполитої продав село київському воєводі Францішеку Салезію Потоцькому, тодішньому власнику Кристинополя, і відтоді, як частина маєтку, Ключів переходив від одного власника міста до іншого.

Село простягалось у вигляді літери «Г» — від нинішньої вулиці Ключівської в бік Західного Бугу і вздовж сучасної вулиці Івасюка. Згідно з переписом населення, 1880 року у Ключові проживали 376 мешканців, лише 11 з яких були римо-католиками. Обидві парафії — греко-католицька і римо-католицька належали до Кристинополя. У селі була дерев'яна греко-католицька церква

Каплиця-усипальниця родини шляхтичів Вишневецьких

Збережений фрагмент клюсівського цвинтаря

